

Karl Jaspers: Filozofija u budućnosti

Piše: [Karl Jaspers](#)

Filozofija želi dokučiti vječnu istinu. Nije li ta istina uvijek ista, jedna i cjelovita? Možda — ali je mi ne zadobivamo jednoznačno u općevažećem liku. Bitak nam se otkriva samo u vremenu, a ono istinito u vremenskoj pojavnosti. U vremenu, međutim, savršena istina nije objektivno pristupačna, pa je ni čovjek kao pojedinac a niti povijest ne mogu drukčije shvatiti negoli u jednoj pojavnosti koja uvijek iznova iščezava.

Svako od nas kao pojedinac dolazi do kraja svog života, a da ne zna što zapravo jest. On ostaje bez ko-načnosti, na putu koji se samo prekida i ne završava ni u kakvom apsolutnom cilju.

Posao filozofiranja doima se poput parabole za sve naše čine. Mi moramo, kaže Kant, upravo tada kad smo tako daleko došli da bismo mogli početi istinski filozofirati, stvar ponovno prepustiti početku. To nije iskustvo ostarjelog i u posjedu istine okoštalog filozofa. To je forma duhovne mladosti u bolu rastanka.

Je li, međutim, život za ono buduće bitan smisao našeg rada? Mislim da nije. Jer i budućnosti služimo samo utoliko, ukoliko ostvarujemo sadašnjost. Ono pravo ne smijemo očekivati tek u budućnosti. Ako se ta sadašnjica uistinu ne može ispuniti kao vremensko stanje u kojem bih mogao mirovati i trajati u vremenu, ipak je moguće prodrijeti u tu sadašnjost gotovo do vječne prisutnosti u vremenskoj pojavnosti. Nazočnost istine u vremenu doduše je nedokučiva poput nezaustavljivog pogleda oka, ali ona je uvijek iznova tu.

Tako je naš život u povijesti istodobno oboje: život koji služi životu onih koji će doći poslije nas — i život okrenut prema povijesti, u sadašnjosti, naprosto prema transcenciji koja nas oslobađa.

To oslobađanje u ispunjenju briše vrijeme. Ako, međutim, to oslobađanje postoji, onda je ono neizrecivo, osim u estetskoj igri, u spekulativnim mislima, u religioznom kultu ili u uzvišenim trenucima jednodušnosti između dvoje — i svaki puta odmah podozrivo za narednu svijest, koja zna samo za pojavnost.

Ako povijest jest otkrivanje (Offenbarwerden) bitka, onda je istina u povijesti uvijek i nikad, uvijek u pokretu, i izgubljena kad se čini da bi se mogla usvojiti kao konačna. Možda se istina pokazuje iz najvećih dubina, u kojima je kretanje najskokovitije u stalnom prelaženju vremena. Danas možemo pokušati da naočigled prošlosti budemo svjesni posebnosti uvjeta u kojima živimo i pred kojima stoji budućnost. Pitanja su: Jesmo li danas na prijelazu radikalizma koji je razgrnuo dubine? Rastu li nam mogućnosti koje tek sada počinju? Čujemo li zahtjeve koje nam nameće upravo takva situacija?

Svi smo mi svjesni ovoga: Ulomak koji u svjetskoj povijesti čini naš vijek, dublji je i s većim posljedicama od bilo kojeg u nama poznatoj povijesti. Čini se da bismo ga mogli usporediti s nepoznatim vremenom prvog pronalaska vatre, pronalaska oruđa, najranijeg stvaranja država. Nove su činjenice: moderna tehnika sa svojim posljedicama na način ljudskog rada i na društvo — prometna povezanost zemljine kugle, koje je prostor time postao manji od približnog opsega or-bis terrarum u rimsko vrijeme — apsolutna granica planeta — antinomija slobode i rada, ličnosti i mase, svjetskog poretka i imperija — presudno značenje ljudi koji su se preobrazili od naroda u mase i brojčano umnogostručili, koji su prividno postali oni koji sudjeluju u znanju i djelovanju, a zapravo su potrošni robovi — slom svih prošlih ideala reda te potreba da se iz rastućeg kaosa pronađe novi ljudski oduhovljeni poredak — sumnja u sve predajom naslijeđene vrijednosti, koje su se ili dokazale ili promijenile — k tome i konkretna politička situacija određena svjetskim velesilama Amerikom i SSSR-om — sve manja i u sebi rastrgana Evropa, koja još ni do sada nije došla k sebi — porast ogromnih masa ljudi u Aziji, koji su na putu da u budućnosti postanu odlučujući politički faktori moći.

Tijek stvari prešao je iz vijeka građanskog zadovoljavanja (potreba), napretka, obrazovanja, povijesnih uspomena kao oslonca vlastite tobožnje sigurnosti — u vijek harajućih ratova, masovnog umiranja i masovnih ubojstava (uz neiscrpno ponovno nastajanje novih masa), zastrašujućih ugroženosti, gašenja humanosti u kovitlacu u kojemu se kao gospodar stvari pojavilo rasulo.

Je li to sve samo jedna duhovna revolucija ili naprotiv u osnovi izvanjsko zbivanje, nastalo iz tehnike i njezinih posljedica? Zlo i još nejasna golema mogućnost, nešto što prije svega jednostavno uništava, dok se čovjek još mora probuditi da bi reagirao na to, te da se umjesto besvjesnog podvrgavanja nađe u sasvim novim uvjetima svog opstanka?

Slika budućnosti je neizvjesnija, nejasnija, ali je možda bogatija izgledima i ujedno neutješnija negoli ikada prije. Ako sam postao svjestan zadaće čovjeko-bitka, ne s obzirom na neposredne zahtjeve opstanka, nego s obzirom na vječnu istinu, onda pitam za filozofiju — čemu filozofija u suvremenom stanju svijeta?

Danas postoje različiti oblici faktičkog nihilizma. Pojavili su se ljudi koji su prividno napustili svaki samo-bitak (Selbstsein), kojima kao da ništa nema vrijednosti, koji posrću od slučaja do slučaja, od trenutka do trenutka, koji ravnodušno umiru i ravnodušno ubijaju — ali koji kao da žive u opojnoj predodžbi kvantitativnog, u slijepim fantazmima promjenljive vrste, tjerani elementarnim, nerazumnim, nadmoćnim afektima koji se brzo rasplinjuju, i konačno, tjerani nagonskom željom za trenutačnim užicima.

Osluhnemo li riječi izgovorene u tom prigonu, djeluju one poput koprenom zastrte spremnosti na smrt (Sterbenkonnen). Mase su odgajali tako da budu slijepi i nepromišljene, kako bi u zanosu predanosti i privrženosti bile spremne na sve, te na kraju slijepo povjerovali ratnoj mašineriji i prihvatile kao samo po sebi razumljivo smrt i ubijanje, masovno umiranje.

Međutim, spremnost na smrt prihvaća i najsvjetlija filozofija. Ona želi naći razlog zbog kojeg se umiranje, istina, ne shvaća, ali se podnosi u nemiru trpnje, i to ne stoičkom nepokolebljivošću, nego s ljubavlju i s povjerenjem.

Jedva da oboje ide zajedno. Takav nihilizam živi od zastiranja koprenom, a njezino otkrivanje uzrokuje očajanje, ako već tako i tako nije sve izgubljeno u tupoj ravnodušnosti. Ta filozofija ne daje nikakvu sigurnost, mora se svakodnevno zadobivati i uvijek iznova ostavlja na cjedilu. Ono što se tada događa između nihilizma i filozofije — nihilizma koji nije posve propao, filozofije koja još ne sudjeluje — ima u realnim situacijama vrlo neugodan karakter. Predočiti ćemo to u dvjema replikama iz godine 1938:

Neki mladi čovjek govori sa suvremenih aspekata o imperiji koju treba osnovati. On kao da je oduševljen. Prekidam ga pitanjem: Kakav smisao ima imperij i rat do kojeg će to dovesti? Odgovor: Smisao? Nema nikakvog smisla! To su stvari koje će doći. Ako tu nešto ima vode kad bude u životnoj opasnosti.

Neki je student 9. studenog 1938. kao SA-vođa sudjelovao u pogromu Židova. O tome priča svojoj majci, kako je sam tu akciju izveo na najblaži mogući način. Uzeo je u nekom stanu tanjur, tresnuo ga o tlo i povi-kao svom drugu: konstatiram da je stan demoliran; nakon toga napustio je stan, a da ga nije razorio. Međutim, priča on dalje, dan je na njega ostavio velik i o-hrabrujući dojam; vidjelo se kakve snage tinjaju u narodu i na što bi sve narod bio spreman; to je davalo dobre izgleda za nadolazeći rat. Zacrtao je novi etos i veličinu vođe. Njegova ga uplašena majka prekida: Moj mladiću, ali ni ti sam ne vjeruješ u sve to! On, zbunjen za trenutak, odgovori odlučno: Ne, ja ne vjerujem, ali se vjerovati mora.

Onaj prvi našao je podlogu u najjednostavnijoj humanosti, ali je ipak ponesen imperijskim štimunzima, premda se prozelo da su i oni ništavni. Drugi je otišao mnogo dalje s rečenicom: nije stvar u tome što se vjeruje, nego da se vjeruje. To je neobičan preokret. Vjerovanje postaje vjera u vjeru. Tome odgovaraju mnogi obrati, koji istodobno žele biti i nihilistički i pozitivni: želi se hrabro odreći čitavog smisla, a tvrdi se da ima smisla željena besmislenost. Zahtijeva se kao djelovanje »beskorisna uslužnost« — postupak kojem se sve žrtvuje, ali ni za šta, zahtijeva se zdušna afirmacija bilo čega, fanatična odlučnost ni za šta. Poseže se za starim riječima kao što su čast, ljubav prema domovini, vjernost, ali se istodobno predaje mašineriji, zapovijedi, teroru i time dokazuje da su one riječi bile gole kulise. Razvija se ponašanje u željeznoj maski, napeto, neprestano na granici eksplozije; jedna bezuvjetnost bez sadržaja.

U tom nam se očajanju nudi mnogo toga:

Cijeni se »dinamika« pošto-poto, kliče se pokretu kao takvom, želi se novo i razaranje starog. DM se svim velikim nasilnicima, Đingis kanu, Či Huang Tiju, Agat-hoklu, i kao uvijek: Aleksandru, Cezaru, Napoleonu.

I obratno, cijeni se povratak k prošlom. Primitivno kao takvo ima stanovitu draž i vječnu istinu, bilo da je to predhistorija ili je to postojanje primitivnih naroda. Ili se slavi srednji vijek, prilike vezane za velike poretke kao i sve imperije, koje su stoljećima davale svoj stil.

Želi se novi mit i grubo ga se postavlja u diktatorskim pokretima ili ga se sublimno njeguje u krugovima stvaralaštva, koji tjeraju svoj kult s Holderiinorn, Van Goghom (ili čak s njihovim epigonima). Pri tome se zaboravlja da su ti velikani divne iznimke, kojih je autentičnost većinom izvorno spojena s ruinoznom duhovnom bolešću. Ona stvarna mitska nazočnost u njima neobično je izrazita u tom nemitskom modernom svijetu. Čista Holderlinova duša u stvari je nezaboravna, njezin je mit očaravajući, a zači u njezin krug prava je blagodat. Ali sve to nije pravi mit, jer pravi je samo u tih pojedinaca, on je bez zajedništva i stoga iznenađan kao ništa.

Međutim, ponuda religioznih konfesija uvijek je tu. Ako se sve pomiješa u kovitlacu besmisla, one pokazuju svoju postojanost. One rastu prema duhu vremena stječući vrijednost naizmjenice u anarhiji ili diktaturi, raste njihova bezgranična ortodoksija, njihov karakter potpunog vezanja čovjeka — ali bez uspjeha da ponovno uspostave ono što je religija nekoć bila: prožimanje čitavog života svagdašnjice, od rođenja do smrti — prostor u kojem se sve događa i u kojem je čovjek uvijek pri sebi (zu Hause). Danas je, međutim, i religija samo jedno područje života, nedjelja, pokraj ostalog života i izvan njega.

Te religije sa svojom alternativom »ili nihilizam ili otkrovenje« odbacuju filozofiju. Filozofiji se prigovara da je kao intelektualni začetnik sukrivac za nesreću moderne duše.

Međutim, o kraju filozofije ne čujemo samo od onih koji bi nas svojom alternativom silili na vjeru u otkrovenje. I nacionalsocijalizam je ustvrđivao kraj filozofije, jer nikako nije mogao podnijeti neovisnost filozofskog mišljenja. Filozofiju je trebalo zamijeniti biološkim nazorom na svijet i antropologijom. A isto tako i svaka forma nihilizma odbacuje filozofiju kao svijet iluzija, uzaludnih snova, slabašnih samoobmana. Za nihilizam su one obje, i filozofija i religija, na izmaku. Ono novo treba biti sloboda čovjeka bez iluzija, bez tla i cilja. Naposljetku, d javno mnijenje drži da je filozofija u najmanju ruku suvišna; jer, ona kao da je slijepa za sadašnjost, za njezine snage i kretanja. Pitalo se: čemu filozofija? Filozofija ne pomaže. Platon nije mogao pomoći Grcima, on ih nije očuvao od propasti, štoviše, on je čak posredno pridonio toj propasti.

Sva negiranja filozofije dolaze s jedne druge strane; ili iz čvrstog vjerovanja koje bi filozofija mogla ugroziti, ili iz svrha opstanka za koji je filozofija beskorisna, ili iz nihilizma koji odbacuje kao bezvrijedno sve, pa prema tome i filozofiju.

Međutim, u filozofiranju se događa nešto što ne vidi nitko od onih koji je odbacuju; filozofiranjem čovjek stječe sebe (seinen Ursprung). U tom je smislu filozofija bezuvjetna i nekorisna. Ona ne može biti zasnovana na nečem drugom, a niti opravdana upotrebljivošću za nešto drugo. Ona nije ni brvno ni slamka za koje bismo se mogli pridržati. Filozofijom se ne može raspolagati. Nju se ne može koristiti.

Usudili bismo se ustvrditi: filozofija ne može prestati dokle god budu živjeli ljudi. Filozofija ostaje pri zahtjevu: preko svih svjetovnih svrha doći do smisla života — pokazati koji smisao obuhvaćaju te svrhe — ostvarenjem ispuniti taj smisao — vlastitom sadašnjicom istodobno služiti budućnosti — nikad ljude ili jednog čovjeka ne srozati do golog sredstva.

Stalna zadaća filozofiranja jest: postati zapravo čovjekom time što ćemo shvatiti bitak — ili isto (na drugi način): postati svoji tako da postanemo izvjesni boga. Ispunjenje te zadaće ima jednaka svojstva:

U svako doba pa i danas treba ostvariti posao filozofskog zanata: razvitak kategorija i metoda, strukturiranje našeg osnovnog znanja — orijentacija u kozmosu znanosti — filozofsko-povijesno prisvajanje — uvježbavanje spekulativnog mišljenja u metafizici, osvjetljajućeg mišljenja u filozofiji egzistencije.

U svako je doba cilj doći do neovisnosti čovjeka kao pojedinca. Čovjek stječe neovisnost odnosom prema pravom bitku. On stječe neovisnost o svemu što se u svijetu događa pomoću duboke vezanosti za transcenden-ciju. Ono što je Lao Tse shvatio u Taou, Sokrat u božanskom nalogu i znanju, Jeremija u Jahvi koji mu se pokazao, i ono što su znali Boetije, Bruno, Spinoza: bilo je to što ih je činilo neovisnima. Ne smijemo tu filozofsku neovisnost zamijeniti niti s libertinizmom suverene samovolje, a niti s vitalnom jakošću koja prkosi smrti.

Stalna je zadaća u napetosti: naći neovisnost postrance od svijeta, u odricanju i u samoći — ili u samom svijetu, kroz taj svijet, djelujući u njemu, a ne propadajući u njemu. Tada je filozof onaj koji želi svoju slobodu samo sa slobodom drugih, svoj život samo u komunikaciji s ljudima, kao što luđak viče za Konfucijem: »To je čovjek, koji zna da ne ide, a ipak nastavlja« — istina za konačno znanje koje apsolutizira svoju prividnost, ali istina koja ne potresa dublju istinu filozofskog vjerovanja.

Filozofija se obraća pojedincu. U svakom svijetu, u svakoj situaciji događa se u filozofiranju povratak pojedinca sebi samome. Jer, samo onaj tko je on sam — i što može u samoći potvrditi — može istinski stupiti u komunikaciju.

Može li se unutar tako formuliranih i nepromijenjenih zadaća filozofije reći nešto o njezinoj sadašnjoj zadaći?

čuli smo da je vjera u um pri kraju. Veliki korak 20. stoljeća bio je otcjepljenje od logosa, od ideje svjetskog poretka. Jedni se raduju u svijesti oslobođenog života — drugi optužuju to veliko izdajstvo duha, zlu kob koja mora dovesti do uništenja čovječanstva.

O tome treba reći: Taj korak ima svoju istinu, jer je uništio samosigurnost uma kojeg je napustio razbor, skinuo koprenu iluzija o harmoniji svijeta, ukinuo povjerenje u pravno stanje i u zakone. Bio je to stav koji se na riječima činio veličanstvenim, ali je skrivao sve niskosti jednog života, koje je razotkrila psihoanaliza, taj psihoterapeutski pokret koji se proširio u smušeni svjetonazor i koji je imao svoju djelomičnu istinu prema jednom neiskrenom vijeku i u ovisnosti o njemu.

Ako je odsječeno sve, ostaje sam goli korijen. Korijen, to je izvor iz kojeg smo izrasli i koji smo zaboravili u viticama mišljenja, navika i shema shvaćanja.

Današnja je zadaća iznova u samoj egzistenciji utemeljiti istinski um. To je neodloživi zahtjev u duhovnoj situaciji koju su odredili Kierkegaard i Nietzsche, Pascal i Dostojevski.

Ispunjenje te zadaće ne može biti ponovno uspostavljanje onoga što je bilo. Danas bi, čini se, ta zadaća morala sadržavati slijedeće:

1. Mi tražimo mir neprestanim buđenjem našeg nemira.
2. Do prisvajanja naše predaje mi prolazimo kroz nihilizam.
3. Tražimo čistoću znanosti kao pretpostavku za istinu našeg filozofiranja.

4. Um postaje bezgranična volja za komunikacijom.

1. Mi tražimo mir neprestanim buđenjem našeg nemira. Mir je cilj filozofiranja.

U velikim razaranjima željeli bismo biti izvjesni onoga što ostaje, jer uvijek jest. — U nevolji osvježujemo sebe same. — U samrtnoj prijetnji želimo misliti o onome što nas čini postojanima.

Filozofija nam i danas može donijeti ono što je poznavao već Parmenid, kad je bogu sagradio svetište u zahvalu za mir koji mu je podarila filozofija. Danas, međutim, postoji toliko mnogo lažnog mira.

Zastrašujuće je to: Mi smo danas unatoč svim potresima i razaranjima još u opasnosti da živimo i mislimo upravo kao da se ništa bitnog nije dogodilo. Kao da je nešto poput velikog požara narušilo nama jednim pogodenim naš lijepi život, i sada treba nastaviti život po staru. Baš kao da ništa nije bilo. U trenutku straha, bespomoćnosti ili bijesa, optužujemo druge. Tko tako osjeća, taj je još zapleten u povijesama koje mu omogućuju samo privid jednog mira. Taj mir treba pretvoriti u nemir. Jer opasnost je velika. Ono što se dogodilo može proći kao velika nevolja preko masa, a da se s nama ljudima kao ljudima ništa ne dogodi, da ne osluhnemo transcendenciju, da ne postanemo vidoviti i da ne postupamo vidovito. Ogroman gubitak svijesti pustio bi nas da utonemo u tjeskobi (Enge).

Kakvo je stanje i kakvo će ono biti u budućnosti za to je uzor za orijentaciju, a ne za nasljedovanje, vrijeme židovskih proroka. Palestina je morala doživjeti svoju političku propast između Istoka i Zapada, između velikog carstva Babilona i Egipta, raskidana, opustošena, morala je postati predmetom poigravanja velikih, priključivana sad ovamo sad onamo. Međutim, tada su nastupili proroci s dobrim savjetima; da se stupi u savez ili s Istokom ili sa Zapadom, dobije od njih zaštita, da se imaju prijatelji i da se može sretno živjeti. Nasuprot tim prorocima pojavili su se zlokobni proroci koji i do danas nose svoje veliko ime. Oni su uočili situaciju, odbacili su bilo kakav stav prema Istoku ili prema Zapadu. Predvidjeli su nedaće koje ih očekuju. Ali, oni nisu te nedaće vidjeli kao slučajni događaj nadmoćne ratne mašinerije, nego kao jedan pojedinačno neprepoznatljivi smisao. Bog je taj koji odmata svijet poput saga. On dopušta da se pokore asirski narodi i vadi ih kao što se vade ptice iz gnijezda. On rukovodi tijekom stvari, pri čemu mu ljudi i države služe kao oruđe, čine ono što trebaju, a da i ne slute da je bog taj koji to hoće. Proroci koji su tako govorili htjela su probuditi svoj narod, a kasnije i sve ljude. Oni su imali samo jedan savjet: pokoravati se bogu čistim ćudorednim životom. Ono što svijet jest, stvoreno je iz ništa i samo je po sebi ništa. Smisao leži u tome što čovjek čini da se pokorava bogu. Ono što bog želi, to kazuje neprikosnovenih deset zapovijedi. Ono što je bog htio, to je prorocima bilo objavljeno i oni su to saopćavali. Mnogo je toga, međutim, ostalo mnogoznačno. Bog se ne obraća baš ljudima. Za neznanje je potrebna velika smjernost. Jobova pitanja ne nalaze odgovora. Vrhunac smjernosti je stari Jeremija.

Mi nipošto nismo proroci. Ne može se nasljedovati ono što je nekoć bilo veliko. Ali se zato usporedbom situacije može osjetiti koji su danas nemiri duše i kakav ona može tražiti mir.

Analogon prorocima postojao je i u prošlom stoljeću. Kierkegaard i Nietzsche, koji su nekoć uzalud htjeli probuditi uspavani svijet, obuzeti vidovitošću i grozotom hoda čovječanstva, još su i danas prijeko potrebni za naša osnovna iskustva. Još ni danas oni nisu postigli svoj cilj, da ljude doista probude.

Oni sami pak bili su iznimka, a ne uzor za nasljedovanje. Njih slijediti, protiv je njihove vlastite volje i nemoguće onome tko ih razumije. Oni su bili istodobno i žrtve i proroci stoljeća. Oba su objavila najdublju istinu nedjeljivu od čudesnih, nama vazda tuđih pozitivnosti. Kierkegaard je dao tumačenje kršćanstva kao vjere apsurdna, negativne odluke, prema kojoj ne treba izučiti nikakvu profesiju, ne treba sklapati brakove, a samo biti mučenikom znači poistovjetiti se s Kristom — tumačenje koje bi tamo gdje bi bilo prihvaćeno značilo kraj kršćanstva. Nietzsche je iznio svoje misli o volji za moći, o nadčovjeku i o vječnom vraćanju, koje su mnogima zavrtjele glavom, ali su jednako tako neprihvatljive kao i Kierkegaardovo izokrenuto kršćanstvo.

Besmisljena je, međutim, i poput poziva na nastavak sna većina opovrgavanja napisanih protiv Kierkegaard-a i Nietzschea. Ona donose trivijalne pravilnosti, ali tako da time žele ukloniti žalac koji se s Kierkegaardom i Nietzscheom skriva u našoj savjesti. No, ipak neće biti nijednog pravog razvitka filozofije u budućnosti, a da on ne bi potvrdio barem jedno od shvaćanja koja potječu od te dvojice velikana. Jer, oni su nam u razaranju svog vlastitog djela i u žrtvi svog vlastitog života objavili ono nenadoknadivo. Oni ostaju nezaobilazni izazivači nemira dokle god mi još imamo svoj lažni mir.

2. Do prisvajanja naše predaje mi prolazimo kroz nihilizam

Nemir znači da je nihilizam prisutan u nama samo kao iskustvena mogućnost. Mi poznajemo slom važećih normi, poznajemo bezdan, kada narode više ne vezuje nikakva vjera, nikakva zajednička samosvijest. Malo njih ima takva iskustva još od Nietzscheova vremena, neki ga imaju od godine 1933, drugi kasnije, a jedva da i postoji razuman čovjek koji ih danas ne bi imao. Možda sada dolazimo tamo gdje govori ono što je govorilo iz svih povijesnih trenutaka koji su buknuili i ono što nam ljudi otud dovikuju. Nihilizam kao misaoni pokret i kao povijesno iskustvo postaje prijelaz ka dubljem prisvajanju povijesne predaje. Jer, nihilizam, koji je jednako star kao i filozofija, ni od samih početaka nije bio isključivo put k izvoru, nego je bio i dušična kiselina u kojoj se moralo dokazati zlato istine.

U filozofiji je od samog početka nešto nezastarivo. U svim promjenama ljudskih stanja i zadaća opstanka, u čitavom napretku znanosti, u cjelokupnom razvitku kategorija i metoda mišljenja, riječ je o tome da se dohvati vječna istina u novim uvjetima, pomoću novih sredstava, i možda s većim mogućnostima jasnoće.

Naša je zadaća danas da u tom nihilizmu postanemo iznova izvjesni te vječne istine. To pretpostavlja prisvajanje predaje na način koji nije izvanjski, koji ne samo da promatra, nego je pritom najskrovitiji kao pri vlastitoj stvari.

U to također ide, da za istinsku filozofiju odbacujemo misao napretka koja važi za znanosti i zanatsko oruđe filozofije. Krivo se mislilo da se boljim kasnijim može riješiti prijašnje, koje ostaje samo kao stupanj u daljem napretku i samo za jedan sasvim povijesni interes. Novo tada kao takvo pogrešno važi kao istinsko. Otkrićem tog novog kao da se stiglo na vrhunac povijesti. Taj je osnovni stav bio svojstven filozofima posljednjih stoljeća. Oni su mislili da mogu nečim sasvim novim nadvladati čitavu prošlost i tek tada početi s pravom filozofijom. Tako je bilo u Descartesa, zatim u Kanta, a i u takozvanih njemačkih idealista Fichtea, Hegela, Schellinga, pa zatim opet u Nietzschea. A tragediju je slijedila satirska igra. Kada je 1910. u prvom svesku Logosa Husserl, kao najvažniji i suvereno kon-zekventni predstavnik svoje struke, napisao članak o filozofiji kao strogoj znanosti u kojemu je tek sta-tuirao konačni temelj filozofije, duhovi su se počeli razilaziti. Unatoč svem respektu prema racionalnoj disciplini te fenomenologiji i novokantijanizmu, drugi su, protivno, sa svom ljubavlju tražili bit filozofije iz predaje kao ono vječno pravo i uopće više nisu težili no-vo-bitku (Neusein) kao nečem dvojbenom. Međutim, taj je ton agresivne novosti ostao i dalje, i on, ako se ne varam, nestaje tek sada. Misao napretka bila je oblik pod kojim se krivo podrazumijevalo iskustvo izvornog kao povijesno novo, jer se filozofiju zamjenjivalo sa suvremenom znanošću. A tu je još i činjenica da je filozofijom ovladala volja za vlašću, silom i važenjem. Filozofija je nešto posve drugo od onog kako se prikazivala u takvom skretanju; nešto vječno nazočno od dana kad je čovjek postao filozofski svjestan sebe. Otrgnuti se od povijesnog temelja u korist nečeg novog i primjenjivati povijest kao kamenolom, iz kojeg se vadi kamenje i stavlja na raspolaganje za samovoljnu interpretaciju, to je put u bespuće nihilizma. Mi se ne smijemo potčiniti poapsolutiziranim pojavama prošlosti, a niti nevezano distancirati u užitku onog što je bilo (Ge-vvesenen), ali prije svega se nikako ne smijemo otcijepi-ti od povijesnog temelja. Ako smo to ipak učinili, onda će nas nihilizam pomoću bolne operacije vratiti k pravoj istini.

Osnovni stav rođen ponovno iz nihilizma uči nas da drukčije vidimo povijest filozofije. Tri stoljeća povijesti filozofije postaju kao jedna jedina sadašnjost. Raznoliki oblici filozofskih mislenih tvorevina skrivaju u sebi jednu istinu. Hegel je bio prvi koji je pokušao shvatiti jedinstvo tog mišljenja, ali je on to učinio tako da je sve prijašnje postalo predstapanj i djelomična istina u odnosu na njegovu vlastitu filozofiju. Stvar je u tome da se filozofija ispunjuje uvijek tako što ostajemo u stalnoj komunikaciji prema velikim pojavama iz prošlosti i na taj ih način ne smatramo zastarjelim nego prisutnim.

Ako je sva filozofija nazočna, onda ona zna za svoj sada-bitak (Jetztsein) kao pojavu izvora i zna za neophodnost univerzalne predaje, za to osjećanje, bez kojeg bismo utonuli u ništa jednog golog trenutka bez prošlosti i bez budućnosti. U prolaznosti vremena ona zna za sadašnjost i istodobnost bitno istinitog, tj. philo-sophia perennis koja uvijek briše vrijeme.

3. Tražimo čistoću znanosti kao pretpostavku za istinu našeg filozofiranja

Moderna je znanost pretpostavka za naše postojanje okruženo tehnikom. Ta znanost, međutim, seže mnogo dalje. Ta je znanost duhovno duboki usjek ljudske povijesti, kojeg je — za razliku od tehnike — samo malen broj ljudi potpuno svjestan, samo malen broj jednako postupa, dok mnoštvo ljudi i dalje živi u pred-znanstvenoj formi mišljenja, a koristi rezultate znanosti kao što su to činili primitivni narodi s evropskim cilindrima, frakovima i

staklenim perlama.

Tek je novije doba od kraja srednjeg vijeka prvi puta nakon vremena Grka zaista primijenilo neograničena istraživanja s bezgraničnom samokritikom, a obuhvatilo je sve što se u svijetu događa i što se može dogoditi.

Znanost prednjači metodički, prisilno je općevažeća, stječe stvarno svugdje i jednodušno odobravanje, kritički je svjesna svojih postupaka, sustavno se uvjerava u sveukupnost svog posjedovanja, nigdje nije završena, nego živi u neprekidnom napredovanju koje vodi u ne-dogled. Sve što se u svijetu pojavljuje, znanost čini svojim predmetom. Ona otkriva ono što prije nitko nije mogao ni naslutiti. Ona izoštava i objašnjava našu svijest o biću i daje povoda da se u svijetu praktično izvrše rezultati i svrhe koje ne postavlja ona sama, ali koje odmah čini predmetom svog istraživanja.

Znanost je bitan uvjet filozofiranja. Međutim, duhovna situacija nastala putem znanosti, dovela je danas u filozofiji do zahtjeva koji ni u jasnoći ni u teškoći prijašnjih vremena nisu bili svjesni:

1. Znanost treba steći u potpunoj čistoći. Jer, ona je u stvarnosti i prosječnom mišljenju izmiješana s neznanstvenim tvrdnjama i načinima ponašanja. Čista i stroga znanost u odnosu na sveukupno područje u svijetu bića uvelike je dostignuta u pojedinim ličnostima istraživača, kao što je još vrlo daleko u sveukupnosti našeg duhovnog opstanka.
2. Treba osvijetliti i nadvladati znanstveno praznovjerje. U našem stoljeću stalnog nevjerovanja poseže se za znanošću kao za tobožnjim čvrstim osloncem, vjeruje se u takozvane znanstvene rezultate, slijepo se potčinjava tobožnjim stručnjacima, vjeruje se da se znanošću i planiranjem može urediti čitav svijet, od znanosti se očekuje svrha života, koju, međutim, znanost nikada neće uspjeti dati — i očekuje se spoznaja bitka u cjelini, što je znanosti nedostižna.
3. Treba nanovo pojasniti samu filozofiju. Ona je znanost u prastarom i uvijek jednakom smislu metodskog mišljenja, ali nije znanost u čisto modernom smislu istraživanja stvari, koje naprosto vode općevažećem, za svakog identičnom, nasilnom prepoznavanju.

Pogrešno sjedinjavanje (Ineinssetzung) filozofije i moderne znanosti po Descartesu i njegova očita zabluda primjerena duhu ovog stoljeća, odvela je do znanosti kao tobožnjeg totalnog znanja i upropastila filozofiju.

Danas se čistoćom znanosti može steći čistoća filozofije. Obje su nerazdvojive jedne od druge, ali nisu iste; filozofija nije stručno znanje pored ostalih, a niti kruna znanosti kao rezultanta svih ostalih znanosti, a nije ni temeljna znanost koja može osiguravati ostale znanosti.

Filozofija se veže na znanost i misli u mediju svih znanosti. Bez čistoće znanstvene istine njoj je istina uopće nepristupačna.

Znanost stoji u kozmosu znanosti i pod vodstvom ideja koje izrastaju kao filozofija već u svim znanostima, a da se njih ne može znanstveno utemeljiti.

Nova pojava svijesti o istini (Wahrheitsbewusstsein) moguća je tek na temelju znanosti posljednjeg stoljeća, ali ona još nije dostignuta. Posao na njezinom ostvarenju spada u najhitnije nužnosti povijesnog trenutka.

Savez istraživanja i filozofije mora nas — protiv raspada znanosti u bezveznim specijalnostima, protiv znanstvenog praznovjerja u masama, protiv zapuštanja filozofije i neozbiljnog brkanja znanosti i filozofije — dovesti na put prave istine.

4. Razum postaje bezgranična volja za komunikacijom

Sigurnim važenjem zajedništva koje je prodiralo u svagdašnjicu, postojala je sve doskora povezanost među ljudima koja je rijetko kada postavila komunikaciju kao poseban problem. Moglo se zadovoljiti riječima: mi možemo moliti jedni s drugima, a ne razgovarati jedni s drugima. Danas, kad više ne možemo skupa moliti, tek je danas došlo do pune svijesti da je čovjek—bitak (Menschsein) vezan za nesuzdržanost komunikacije među ljudima.

Bitak se u pojavnosti razbio mnogostrukošću ljudi, mnogostrukošću porijekla vjera i povijesne forme zajedništva na različitom tlu. Identično zajedničke su jedino znanost i tehnika u obuhvatnosti svijesti uopće. Njih, međutim,

povezuje samo apstraktna, opća svijest i one za stvarnog čovjeka u cjelini jesu jednako tako sredstvo borbe kao i medij komunikacije.

Sve zbiljsko u čovjeku jest povijesno. Povijesnost, međutim, znači istodobno mnogostruku povijesnost. Stoga je zahtjev komunikacije:

1. približiti sebi ono povijesno drugo, ali ne iznevjeriti vlastitu povijesnost;
2. dovesti u ravnotežu objektivnost općevažićeg po-stajućeg (Werdenden), a ne oslabiti zahtjev za važenjem ispravnog;
3. napustiti zahtjev za isključivošću vjerovanja zbog sloma komunikacije u njoj, a ne izgubiti bezuvjetnost vlastitog temelja;
4. započeti neizbježnu borbu s povijesno drukčijim, ali borbu u ljubavi, ne u izolaciji, ne u sebeisključiva-nju, ne u punktualnosti upojedinaćenog;
5. usmjeriti se u dubinu koja se očituje cijepanjem u raznovrsne povijesnosti, a jednoj od njih pripadam i ja. Sve me se one tiču i zajednički vode u spomenuti temelj.

Filozofska je vjera nedjeljiva od potpune spremnosti za komunikaciju. Jer prava istina izrasta samo u nazočnosti obuhvatnog. Zbog toga i važi rečenica: Samo oni koji vjeruju mogu ostvariti komunikaciju. — Naprotiv, neistina izrasta iz fiksiranja sadržaja vjerovanja, koji se samo troše. Otuda i rečenica: S pobornicima vjere se ne može razgovarati. Filozofska vjera prepoznaje u svakoj prisili na rušenje kao i svakoj želji za rušenjem đavolski posao.

Filozofskoj vjeri u komunikaciju prigovara se: ta vjera u komunikaciju je utopistička. Ljudi nisu takvi. Njih pokreću njihove strasti, njihove želje za vlašću, konkurentni životni interesi. Komunikacija zakazuje gotovo uvijek, a posve izvjesno kod mase ljudi. Ono najbolje još je red u konvencijama i zakonima, pod kojima se krije prosječna neobuzdanost i niskost, koje obje isključuju komunikaciju. Previše zahtijevati od ljudi znači zapravo rušiti ih.

Treba naprotiv reći:

1. Ljudi nisu takvi kakvi jesu nego sami sebi još zadaća i pitanje: svi totalni sudovi o njima govore više no što se može znati.
2. Komunikacija u svakom obliku pripada čovjeku kao čovjeku u osnovi njegova bića, ona mora biti moguća u svako doba i nikada se ne može znati kako će još daleko stići.
3. Bezgranična komunikacija nije program, nego o-buhvatna bitna volja (Wesenswille) filozofskog vjerovanja — tek se iz nje utemeljuje namjera i metoda komunikacije u svim njezinim stupnjima.
4. Bezgranična spremnost na komunikaciju nije posljedica znanja, nego odluka za put u čovjeko-bitak. Misao komunikacije nije utopija, nego vjera. Za svakog je pitanje, da li on želi doći do nje, vjeruje li u nju, ne kao u nešto onostrano, nego kao u nešto potpuno ovdašnje, nazočno; na mogućnost u nama ljudima da zaista živimo jedni s drugima, govorimo jedni s drugima, da putem tog zajedništva nađemo put do istine i da tek na tom putu zapravo postanemo mi sami (selbst).

Mi danas u nevolji shvaćamo komunikaciju kao osnovni nama postavljeni zahtjev. Osvjetljenje komunikacije iz njezinih mnogostrukih izvora na način obuhvatnog, glavna je tema filozofiranja. Međutim, približiti komunikaciju ostvarenju u svim njezinim mogućnostima, svagdašnja je zadaća filozofskog života.

Tekst je nastao 1947. godine, a objavljen je u knjizi Der philosophische Glaube, Munchen 1948. godine. Preveden je iz knjige Was ist Philosophie? (Eit Lesebuch), koju je iz Jaspersovih djela sačinio njegov dugogodišnji asistent Hans Saner. Knjiga je objavljena u R. Piper & Co. Verlag, Miinchen 1976. / prijevod: Marija Čižmek